

פרשת ויחי

ברכת הבנים בשבת ויום טוב

"ויברכם ביום ההוא לאמור כך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה" (בראשית מח, כ)

בפירוש רש"י שם כתב, "בך יברך ישראל": הבא לברך את בנו, יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו "ישימך אלהים כאפרים וכמנשה".

בסידור בית יעקב להגאון היעב"ץ, (מובא בבאר משה חלק ד' סימן כה) כתב, שמנהגם של ישראל לברך את הילדים בליל שבת אחר התפילה או בכניסתם לבית, ומניחים שתי ידיהם על ראשם כדרך שמצאנו בכהנים שמברכים בשתי ידיהם, ומה שמצאנו ביעקב אבינו שבירך את אפרים ומנשה כל אחד ביד אחת, זה היה מפני ההכרח שלא להטיל קנאה ביניהם, מאחר שבאו לפני בבת אחת לקבל ברכתו, ולא כחסרי דעת שחושבין שיש קפידא לברך דוקא ביד אחת, עיי"ש.

אולם בתורה תמימה (במדבר ו, כג אות קלא) מובא ממש להיפך, במה שהביא מספרו תוספת ברכה (פרשת נשא עמוד ל') שכתב, שנראה לו בכוונת הגר"א שבהנחת שתי ידיים על ראש המתברך יש בזה איסור עשה, שנאמר "כה תברכו", שהכהנים מברכים ולא זרים (פירוש: מי שאינו כהן), ולא הבא מכלל עשה עשה, וכמבואר בכתובות (כה, ב).

ולכן עלינו לדון בענין זה, האיך מותר לברך איש את אחיו או ילדיו בנשיאת ידיים על ראש המתברך, האם מותר לברך עם הפסוקים שהכהנים מברכים את ישראל, ואם כן האם דין זה תלוי בכוונת המברך, ואיך צריך לברך עם יד אחת במקום שתי ידיים, או שמא אפילו בלא נשיאת כפיים כלל.

הברכות פתוחים, ג'. משום שלפעמים האב מקלל בנו מתוך כעס, ולכך מקדים לברכם בשבת, ומשברכם לא תוכל לחול הקללה והוא על דרך "וברך ולא אשיבנה".

ובספר יוסף אומץ (סי' עט) כתב טעם רביעי לזה וז"ל: מנהג ותיקין לברך

הטעמים לברכת הילדים בשבת ויום טוב
בספר מעבר יבק ובספר החיים לאחיו של המהר"ל מפראג כתבו, שיש לברך את הבנים והבנות בליל שבת קודש, והביאו שלושה טעמים לזה: א'. כי בשבת אין שטן ופגע רע שיקטרג על הברכה, ב'. שאז צינורי

שאינו כהן) העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל ולא זרים.

אולם בגמ' בכתובות כד, ב מבואר דנשיאת כפיים הוי איסור עשה לזר. וכתב שם רש"י דמה שהוא איסור עשה למי שאינו כהן לישא כפיו, משום שנאמר בפסוק לענין ברכת כהנים "כה תברכו" (במדבר ו) אתם (היינו שמוטל על הכהנים לברך) ולא זרים ולא הבא מכלל עשה עשה.

ומכאן הקשה הרמ"א בדרכי משה (או"ח סימן קכח אות א'), שבגמרא בשבת (דף קיח, ב) אמר רבי יוסי, מימי לא עברתי על דברי חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה. וכתבו התוספות: לא ידע רבינו יצחק מה איסור יש בזר העולה לדוכן, אם לא משום ברכה לבטלה, שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל. וקשה, שהרי מפורש בגמרא כתובות הנ"ל שיש איסור עשה בזר הנושא כפיו. עיי"ש.

והנראה בזה, דיש לחקור בכוונת רבינו יצחק בתוס' מה שאמר "לא ידע מפני מה יש איסור נשיאת כפיים בזר", והאמת דכבר גדולי הפוסקים דנו בזה, וכל אחד הלך בדרך שלו כדי להבין דברי רבינו יצחק, ונרחיב כאן בחמשה דרכים עיקריים שהלכו בהם גדולי הפוסקים.

דרך ראשונה, מהלך הדרכי משה אם יש כהנים אחרים שרי

אך יעוין בדרכי משה (או"ח סי' קכח אות א') שיישב זאת וכתב, ואפשר דרבינו יצחק לא קאמר שהוא "לא ידע מפני מה יש איסור נשיאת כפיים בזר", אלא כשעולה עם

בכניסת שבת ויום טוב, ובשחרית וביציאתו, את בניו וקרוביו, והטעם נראה לי שענין ברכת הצדיקים הוא כמו שכתב בספר דברי שלום אצל ברכת יצחק ויעקב, שהמברך הוא כצינור להמשיך הברכה על המתברך, ובהיותו שמח יהי יותר מוכן להמשיך השפע, כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה.

והמשיך: ונראה שמה שהמנהג הוא לברכם אחר התפילה, לפי שאז

בודאי הוא יותר מוכן להמשיך השפע מתוך קדושתו, על ידי התפילה שראויה להיות בהפשטת הגשמיות, ואף כי אין לי עסק בנסתרות, מכל מקום נראה שטוב לברך בעשר אצבעותיו לרמוז נסתר, ועוד שהמברך בידו אחת נראה שעינו צרה בברכה, וראיה מפורשת ממשוה רבינו ע"ה, במה שפירש רש"י שסמך ליהושע בשתי ידיו, ועשאו ככלי מלא וגדוש בחכמה. ומנהגי לומר בשעת ברכה ג' פסוקים דברכת כהנים, ומצאתי אחר כך בספר המוסר כמנהגי, ובראשית חכמה כתב שיש ביד ט"ו איברים כמנין ט"ו תיבות שבברכת כהנים, יחולו על ראשך ט"ו תיבות שבברכת כהנים אלו, כמנין איברי היד, עכ"ל היוסף אומץ.

נשיאת כפיים בזר וביאור שיטת רבינו יצחק בתוס'

בגמ' בשבת קיח, ב אמר רבי יוסי, מימי לא עברתי על דברי חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן, אני עולה. ובתוס' (שם ד"ה אילו היו אומרים לי חברי עלה לדוכן) כתבו שלא ידע רבינו יצחק (שהוא אחד מבעלי התוספות) מה איסור יש בזר (כלומר, מי

שיתברך, וכיון שהוא זר ועולה לדוכן הרי שאינו מתברך.

כהנים אחרים, אבל לבד הוא עובר בעשה, וצריך עיון.

דרך שניה, מהלך המגן אברהם דהאיסור עשה הוא מה שמזכיר השם לבטלה בברכה

במגן אברהם (או"ח סי' קכח ס"ק א') הביא את דברי הדרכי משה שהקשה על רבינו יצחק בתוס' דאמרינן דזר הנושא כפיו עובר בעשה, ותיריך בדרכי משה דבגמרא בכתובות מיירי בפני עצמו, ובגמרא בשבת מיירי עם כהנים אחרים, ותמה המגן אברהם על יישובו דמהיכן לרבינו יצחק חילוק זה.

ולכן כתב לתרץ את דברי התוספות כדרכו, על פי הגמרא (בעירובין צו, א וראש השנה לג, א) דתניא, דבר אל בני ישראל, וכו', וסמך ידו, בני ישראל סומכים ואין בנות ישראל סומכות, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר נשים סומכות רשות. והכא נמי לענין נשיאת כפיים יש לומר דסבירא ליה לרבי יוסי "דבר אל אהרן ואל בניו לאמר, כה תברכו", לבני אהרן חובה, ולישראל רשות. ולכן תמהו התוספות שמה איסור יש לזר לישא כפיו אם לא משום ברכה לבטלה. וזהו לשון המגן אברהם בביאור את רבינו יצחק: ואפשר דסבירא ליה לרבינו יצחק (בתוס') דאיסור עשה היינו מה שמזכיר השם לבטלה בברכה.

מהלך המגן אברהם על פי דרכו של הנודע ביהודה

והאמת שבנודע ביהודה (מהדורה קמא או"ח סימן ו) הביא דיש להסתפק בפירוש דברי המגן אברהם (או"ח סי' קכ"ח

ברמ"א עצמו (בשו"ע או"ח סי' קכח סעי' א') כתב בהדיא דאין לזר לישא כפיו, אפילו עם כהנים אחרים (בפ"ב דכתובות דזר עובר בעשה), אולם הביא מדברי התוס' שלא ידע רבינו יצחק מה איסור יש בזר העולה, ואפשר דעם כהנים אחרים שרי, וצריך עיון.

ולכן לדברי הרמ"א יש לחלק בין כשהזר מברך יחד עם כהנים, שאז אין בו איסור, ובין כשהוא מברך יחידי בלא כהנים, שאז יש בו איסור. ויש מפרשים דבריו, שכשעולה עם כהנים אחרים אינו צריך לברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו", שרבים העושים מצוה אחד יכול לברך ולהוציא את כולם, אבל כשנושא כפיו לבדו הוא מברך ברכת המצוות, והיא ברכה לבטלה (ועיין בשו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא או"ח סימן ו').

אולם יש הסוברים להיפך (עיין בהפלאה כתובות כד, ב), שדוקא כשיש גם כהנים עם הזר עובר בעשה, והאיסור הוא מפני שכשם שיש מצות עשה על הכהנים לברך את ישראל, כך יש מצוה על ישראל להתברך מן הכהנים, ומכיון שהמצוה של ברכת כהנים היא פנים כנגד פנים, אם כן זר העולה לדוכן אינו מתברך מהכהנים, ועובר על עשה זו, אבל כשאין שם כהנים, אינו עובר אלא משום ברכה לבטלה.

כן בשערי תשובה (או"ח סי' קכח ס"ק ב') הביא את דברי ההפלאה שכתב בשם ספר חרדים, שיש מצות עשה על הישראל

בספר בן איש חי פרשת ראה אות יז, ולית דחש להא משום הזכרת ה' לבטלה, ומשום דפסוקי הוא דקא קרו.

אלא ודאי דכוונת המגן אברהם היא על הברכה שלפני הברכת כהנים. וכן הביא שראה בספר ברכת משה (שבת שם) שהביא מהאחרונים שהבינו בדעת המגן אברהם דקאי על הברכה שלפני הברכת כהנים ודלא כפירוש הנודע ביהודה הנ"ל. ושוב מצא למהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (חאו"ח סי' מא) שעמד גם כן על דברי הנודע ביהודה הנ"ל, דבכהאי גוונא אין כל חשש דברכה לבטלה. וכן מעשים בכל יום שהאבות מברכים לבניהם והרבנים לתלמידיהם בברכת כהנים. ולכן אין מקום לפירוש הנודע ביהודה בזה, וצריך עיון גדול. עכת"ד.

וראה גם בשו"ת יחוד (חלק ה סימן יד) שהאריך בסוף דברי הנודע ביהודה שסיים דבריו: "והנה הראיתי פנים לדברי שניהם, אבל המכוון יותר הוא שכוונתו על ברכת כהנים ממש, ולא על הברכה שלפניה", ותמה מאוד שהואיל ופסוקים הם בתורה בודאי שאין בזה משום הזכרת השם לבטלה, ושדברי הנודע ביהודה צריך עיון גדול.

אך הוסיף משו"ת כפי אהרן (אפשטיין סימן סד) שאף הוא עמד בזה על דברי הנודע ביהודה, וכתב ליישב, שגם הנודע ביהודה מודה שבברכת הורים ומורים אין כל חשש, שזה רצון הקדוש ברוך הוא שישראל יהיו אוהבים זה את זה ויברכו זה לזה בשם השם ואף בפסוקי ברכת כהנים, ורק בור העולה לדוכן יש להקפיד על כך. עיי"ש.

ס"ק א' שכתב, "ואפשר דסבירא ליה לרבינו יצחק (בתוס') דאיסור עשה היינו מה שמזכיר את השם לבטלה בברכה", אם כונת המגן אברהם על הברכה שלפני נשיאת כפיים דהיינו "אקב"ו לברך את עמו ישראל באהבה", או כונתו על ברכת הכהנים גופייהו שמזכיר את השם בברכה שמברכין לישראל, דהיינו יברך ה', יאר ה', ישא ה' וגו'.

וסיים הנודע ביהודה דבריו, דהיוצא שיש מקום לפרש דברי המגן אברהם לפי כל אחד משני הפירושים. אולם אף שהראה פנים לדברי שניהם, המכוון יותר הוא שקאי על שם ה' בפסוקים שבברכת כהנים ממש ולא על הברכה שלפניה, עד כאן דברי הנודע ביהודה.

דחיית דרכו של הנודע ביהודה

אך על סוף דברי הנודע ביהודה במה שכתב "שאף שהראה פנים לדברי שניהם, המכוון יותר הוא שקאי על ברכת כהנים ממש ולא על הברכה שלפניה", תמה בשו"ת יבי"א (חלק ג' או"ח סימן יד אות ח') דדבר תימא הוא זה, שהואיל ופסוקים הם בתורה, הגם שלא נצטווה לברך את ישראל, למה יעבור משום הזכרת ה' לבטלה. ואף על פי שאין כוונתו לקרא דרך מקרא, מכל מקום אינו נראה לומר שיעבור על עשה דאורייתא דהזכרת ה' לבטלה, משום זה בלבד.

עוד תמה בדבריו, שנראה שאפילו איסור דרבנן אין בזה, כיון שמזכיר את ה' לצורך כדי לברך את ישראל. ופוק חזי מאי עמא דבר שנוהגים הגדולים לברך את הקטנים בברכת כהנים (וכמו שמובא גם כן

במתכוין לכוונת המצוה, אבל אם אינו מכוין כלל לכוונת המצוה רק שלא לעבור על דברי חבריו שחשבו שהוא כהן ואמרו לו עלה לדוכן, פשיטא דאין כאן איסור עשה כלל, עיי"ש.

ובעין זה כתב בשו"ת כתב סופר (חלק אורח חיים סימן יד), וכן בכף החיים (סימן קכח ס"ק ח'), שתירצו, שזה שאמרו זר הנושא כפיו עובר בעשה, זהו דוקא כשמתכוין לקיים המצוה לברך את ישראל כמו שנצטוו הכהנים, אבל אם אינו מכוין לשם מצות ברכת כהנים, אלא כאדם שמברך את חבריו, אין בזה איסור. וביאר הכף החיים שם את שיטת הרבינו יצחק בתוספות "שלא ידע רבינו יצחק מה איסור יש בזר העולה לדוכן", היינו אם לא יכוין לקיים מצות ברכת כהנים, אלא כמו ברכה בעלמא שמברך אדם לחבירו.

דרך חמישית, מהלך הפני יהושע דאיסור עשה אינו אלא בבית הבחירה דוקא

בפני יהושע (בכתובות כד, ב) מובא על דברי הגמרא שם, שנשיאת כפיים איסור עשה לזר, ופירש רש"י: דכתיב "כה תברכו" אתם ולא זרים ולא הבא מכלל עשה עשה עכ"ל. ומכאן מקשין קושיא עצומה על הא דאיתא פרק כל כתבי (שבת קיח, ב) אמר רבי יוסי מימי לא עברתי וכו' אם אמרו לי עלה לדוכן הייתי עולה, וכתבו שם התוספות לא ידע רבינו יצחק מה איסור יש בזר העולה לדוכן, ותמהו עליו רבים היאך אישתמיטתא לרבינו יצחק בעל התוספות סוגיא ערוכה דהכא בגמרא בכתובות שיש איסור עשה לזר לישא כפיו, ונדהקו ליישב.

אולם הגאון רבי חיים פלאגי בספר נפש כל חי (מערכת ב' אות לא) כתב בסוף דבריו, שברור שאין כל חשש איסור בהזכרת ה' בפסוקי ברכת כהנים, וכבר כתבו הפוסקים שמותר להזכיר את השם כקריאתו בפסוקים שהובאו בתלמוד ובמדרשים, ואין בזה חס ושלום משום הזכרת שם שמים לבטלה, וכמבואר בשו"ת שאילת יעב"ץ (חלק א' סימן פא), ועוד. ואף כאן המברך את חבריו או בניו או תלמידיו בברכת כהנים, ואומר השם כקריאתו, אין בזה כל חשש איסור כלל. והרי רבותינו התקינו שיהיה אדם רשאי לברך את חבריו בשם, שנאמר "והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכך ה'" (ברכות נד, א). וכל שכן כשאומר פסוקי ברכת כהנים.

דרך שלישית, מהלך הב"ח שאיסור עשה אינו אלא בנשיאת כפיים כדרך הכהנים

הנה בבית חדש (ריש סימן קכח) כתב לתרץ את שיטת רבינו יצחק, שאיסור עשה לזר הנושא כפיו בברכת כהנים, אינו אלא בנשיאת כפיים כדרך הכהנים, וכמו שנאמר "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם". אבל ברכה בלא נשיאת כפיים אפילו אם הוא עולה לדוכן ומברך, אין בזה איסור כלל. ורבי יוסי לא היה נושא כפיו, ולכן כתבו התוספות שלא ידע רבינו יצחק מה איסור יש בדבר.

דרך רביעית, מהלך המגן גבורים ועוד, דהאיסור הוא רק כשמתכוין לקיים מצוה לברך את ישראל כמו שנצטוו הכהנים

במשנה ברורה (או"ח סימן קכח ס"ק ג') הביא מספר מגן גבורים שכתב, דמה שאמרה תורה אתם ולא זרים אינו רק

הנפקא מינות היוצאים לדינא מדרכים אלו ולענייננו, לענין ברכת איש לאחיו או ברכת ילדיו, בנשיאת כפיים על ראש המתברך עם הפסוקים של ברכת כהנים, ישנם כמה נפקא מינות היוצאים לדינא מכאן זה.

הראשון, לפי שיטת הדרכי משה דאם יש כהנים אחרים שרי, אולי מותר לברך איש את אחיו ואב את בנו, כיון שאינו "עולה" לדוכן כלל, או שמא נאמר שאסור, משום שהתיר הדרכי משה רק באופן שהזר עם "כהנים אחרים".

השני, לפי שיטת המגן אברהם יש להסתפק, דתלוי בכונת דבריו וכדברי הנודע ביהודה, כשעובר באיסור עשה כשמוכיר את השם לבטלה, אם איסור זה קאי על פסוקי ברכת כהנים ממש ולא על הברכה יש להסתפק אם שרי לברך כן. אך אם המכוון הוא על הברכה שלפניה, נראה שמותר לברך איש את אחיו ואת ילדיו כן, לפי שאינו מברך עם הברכה לפני הפסוקים כלל.

השלישי, לפי שיטת הב"ח שכל איסור עשה הוא רק בנשיאת כפיים כדרך שהכהנים מברכים, לכאורה המנהג לברך איש את אחיו ואב את בנו בפסוקי הכהנים בנשיאת כפיים עומד כעת בספק אם מותר, כיון שמכל מקום הרי נראה שהוא מקצת "כדרך שהכהנים מברכים" שאסרו בזה, וצריך עיון בזה.

הרביעי, לפי שיטת המגן גבורים הכתב סופר והכף החיים, שהאיסור עשה אינו אלא כשמתכוין לקיים המצוה של לברך את עמו ישראל כמו שנצטוו הכהנים,

אולם יישב שם הנראה לדעתו דלא קשיא מידי, דעל כרחק הא דדרשינן "כה תברכו" ולא לזרים היינו בבית הבחירה דוקא כדאיתא בסוטה לח, ב דעיקר קרא בבית הבחירה איירי, והתם ודאי אסור משום שמברכין בשם המפורש. אבל בגבולין דלית לן קרא שפיר הקשה רבינו יצחק (בתוס') מה איסור יש בזה, דלא יהא אלא קורא בתורה ואי משום ברכה לבטלה מסתמא רבי יוסי לא בירך ברכה שאינה צריכה, ואיהו לא קאמר אלא "הייתי עולה".

תמצית הדרכים שביארו בדברי רבינו יצחק בתוס' היכן נאמר איסור

הנה מצאנו חמישה דרכים בביאור דברי רבי יוסי בגמ' בשבת קיח, ב מימי לא עברתי על דברי חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה. ומה שתמה הדרכי משה על התוספות שהביא שלא ידע רבינו יצחק מה איסור יש בזה העולה לדוכן, אם לא משום ברכה לבטלה, שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל. והקשה, שהרי מפורש בגמרא כתובות הנ"ל שיש איסור עשה בזה הנושא כפיו. עיי"ש.

דרך הדרכי משה, אם יש כהנים אחרים שרי. דרך המגן אברהם, דהאיסור עשה היינו מה שמוכיר שם ה' לבטלה בברכה. דרך הב"ח, שהאיסור עשה אינו אלא בנשיאת כפיים כדרך הכהנים. דרך המגן גבורים הכתב סופר והכף החיים, דהאיסור הוא רק כשמתכוין לקיים המצוה לברך את ישראל כמו שנצטוו הכהנים. דרך הפני יהושע, דהאיסור עשה אינו אלא בבית הבחירה דוקא.

לכוונת המצוה, אבל אי לא מכוין כלל לכוונת המצוה רק שלא לעבור על דברי חבריו שחשבו שהוא כהן ואמרו לו עלה לדוכן, פשיטא דאין כאן איסור עשה כלל עיי"ש. וכתב המשנה ברורה דכל זה דוקא למאי דקיימא לן (בשו"ע או"ח סימן ס' סעי' ד') דמצות צריכות כונה, דאם לא הכי אינו מותר, רק דוקא אם מכוין בפירוש שלא לשם מצוה או שאינו מכוין כלל לברכה.

ומכל מקום כתב (בס"ק ו') שם: דבזה דקאמר רבינו יצחק דאינו עובר בעשה, הוא רק משום איסור ברכה לבטלה, ולדינא הסכימו האחרונים דאין לחלק בזה, ובכל גווני עובר בעשה.

ועיין בדברי הביאור הלכה (שם ס"י קכח סעי' א' ד"ה דזר עובר בעשה) שכתב וז"ל: עיין במשנה ברורה שכתבנו, שנראה לומר דכל זה דוקא למאי דקיימא לן דמצות צריכות כונה וכו', ולכאורה לפי זה יש לתמוה על מנהג העולם שנוהגין לברך אחד לחבירו בין שהוא כהן או זר בעת שמלוה אותו בלשון "יברכך" וגו', ואף דברכה כזו היא שלא בשעת התפילה, וידוע הוא מה שאיתא בירושלמי (פ"ד דתענית) לא מצינו נשיאת כפיים בלא תפילה, הלא זהו בודאי רק תקנתא דרבנן דקבעוהו בתפילה, ומדאורייתא אינו תלוי בזה כלל. תדע דהלא תפילה גופא לרוב הפוסקים הוא דרבנן, ואם כן כיון דמדאורייתא יוצא בברכה בעלמא כשמברך אותם אפילו שלא בשעת תפילה, ועל זה אמרה התורה אתם ולא זרים, האיך מותר לזר לברך אחד לחבירו בלשון זה, ואם כן יש ראייה ממנהג העולם להא דקיימא לן מצות צריכות כונה.

לכאורה יהא מותר לברך איש את אחיו ואב את בנו בפסוקי הכהנים אפילו בנשיאת כפיים, כיון דסתמא כוונת המברך אינו אלא ברכה בעלמא, ולא לקיים המצוה של ברכת כהנים.

החמישי, לפי שיטת הפני יהושע שהאיסור עשה אינו אלא בבית הבחירה בדוקא, אין לחוש כלל וכלל לזה ששמא עובר בעשה, ושרי לברך אפילו בנשיאת כפיים.

ומכל מקום בין כך ובין כך, עלינו לעיין בדברי הפוסקים איך נטו לבאר ענין זה להלכה.

שיטות הפוסקים בברכת איש את אחיו ואב את בנו בנשיאת ידים על ראש המתברך

ברמ"א בשולחן ערוך (או"ח סימן קכח סעיף א) פסק: אין לזר לישא כפיו, אפילו עם כהנים אחרים (בפרק ב' דכתובות דזר עובר בעשה, ותוספות פ' כל כתבי לא ידע רבינו יצחק מה איסור יש בזר העולה, ואפשר דעם כהנים אחרים שרי וצריך עיון).

ובמשנה ברורה (שם ס"ק ג') כתב על זה: ואין לזר לישא כפיו, דכתיב "כה תברכו" וגו' אתם ולא זרים ולא הבא מכלל עשה עשה, ועיין בב"ח שכתב דדוקא עם נשיאת כפיים ואפילו אם לא בירך מתחלה אקב"ו וכו', אבל אם יברך ברכת כהנים בלא נשיאת כפיים אינו עובר בעשה, ומפרי מגדים משמע דאיסור יש בכל גווני.

ובהמשך דבריו הביא המשנה ברורה את דברי המגן גבורים, דהא דאמרה תורה אתם ולא זרים רק במתכוין

בווילנא בשעת חופתו, והניח ידו אחת על ראש רבי יחזקאל בשעת הברכה. ושאלוהו על ככה, והשיב, שלא מצינו ברכה בשתי ידים רק לכהנים במקדש. וזולת זה לא ראיתי מי שיעיר בזה, והיא הערה נפלאה, ודוחק לומר שכל עיקר מצות נשיאת כפיים אינה אלא בעשרה, משום דהוי דבר שבקדושה (מגילה כג, ב), שזהו רק אסמכתא בעלמא, כמו שכתב הר"ן מגילה שם. ע"כ.

ובספר תוספת ברכה (פרשת נשא עמוד ל'), כתב, שנראה לו בכוננת הגר"א שבהנחת שתי ידים על ראש המתברך יש בזה איסור עשה, שנאמר "כה תברכו", אתם ולא זרים, ולא הבא מכלל עשה עשה, וכמבואר בכתובות (כד, ב). אבל כמדומה שהרבה חכמים וצדיקים אינם נוהרים בזה, ובברכותיהם מניחים שתי ידיהם על ראש המתברך, עיי"ש.

וכן עיין בסידור האריז"ל (ר' שבתאי כוונת ליל שבת) שלא יברך אלא ביד אחת, ועיין בספר דבש לפי (מערכה ב') דכשבא אליו אדם לברכו משים ידו על ראשו ואומר יתברך שמו של הקב"ה ואחר כך מברכו.

השיטות הסוברות שיש להניח שתי ידים על ראש המתברך

אולם ראה בשו"ת יחו"ד (חלק ה סימן יד) שנשאל האם מותר לישראל לברך את בנו או תלמידו בברכת כהנים כשהוא סומך שתי ידיו על ראשו, או שמא יש להקפיד שלא יסמוך אלא יד אחת בלבד על ראש המתברך. ותוכן תשובתו הוא דברור שאין שום איסור לישראל לברך את בנו או תלמידו בסמיכת שתי ידיו על ראשו, שהרי אינו נושא כפיו, ואינו מכויין לקיים מצות

ולכן סיים דבריו שם וכתב: ואולי יש לומר דטעם המנהג משום דסבירא ליה כהב"ח, דדוקא בפריסת ידים עובר הזר בעשה, אי נמי דכיון דתקנו רבנן שלא לישא כפיים בלא תפילה, שוב מי שאומר פסוקים אלו של ברכת כהנים בלא תפילה בין כהן בין ישראל, הוי כמכוין בפירוש שלא לקיים בזה המצוה דברכת כהנים ולכן שרי, עכ"ל.

והנה חזינן מדברי הביאור הלכה שתי סברות להקל, א. כפי מה שהביא שיטת הב"ח שאיסור עשה אינו אלא בנשיאת כפיים כדרך הכהנים, ב. סברא דומה לשיטת המגן גבורים דהאיסור הוא רק כשמתכוין לקיים מצוה לברך את ישראל כמו ברכת הכהנים, ולכאורה לפי הסברא השניה, הרי שמותר אפילו בנשיאת כפיים.

ויעוין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יא סימן ח') שכתב, שעל פי דברי הב"ח האלו

כתב המשנה ברורה בביאור הלכה להמליץ על מנהג העולם שנוהגין לברך אחד לחבירו בין שהוא כהן או זר בעת שמלוה אותו בלשון "יברכך" וכו', משום דסבירא ליה כהב"ח דדוקא בפריסת ידים עובר הזר בעשה, עיי"ש.

האם יש להניח יד אחת או שתי ידים על ראש המתברך

בתורה תמימה פרשת נשא (פרק ו, כג אות קלא) כתב: ויש להעיר על מה שמכו העולם לברך איש את אחיו בנשיאת ידים על ראש המתברך, כמו שנוהגים כן בברכות חתנים, והרי סדר ברכה זו מיוחד רק לכהנים, ולזרים יש בו איסור עשה. ושמעתי מאיש אמונים שהגר"א מוילנא בירך את הגאון רבי יחזקאל לנדא מורה צדק

וכמו שכתב הראשית חכמה (שער היראה פרק ד'), וסמך לזה מהזוהר פרשת וארא וכו', הנה מבואר שטוב ויפה לברך בשתי ידיים.

וכן הגאון היעב"ץ בסידורו (הנהגות ליל שבת אות ז') כתב, שיש להקפיד לברך בשתי ידיים, ושכן היה נוהג מר אביו הגאון החכם צבי. והובא בדברי הרב השואל בשו"ת שאילת יעב"ץ (חלק ב' סימן קכ"ה), ושיש טעם לזה על פי הנגלה והנסתר, ושלא כמי שמקפיד לברך ביד אחת בלבד. עיי"ש. והגאון רבי חיים פלאגי בספר נפש כל חי (מערכת ב' אות לא), הביא דברי החמדת ימים שכתב להקפיד לברך ביד אחת דוקא, ובשל ימין. והביא גם דברי הגאון יעב"ץ שסובר להיפך. וסיים, שאין להקפיד כל כך בזה, ומהיות טוב אם סומך שתי ידיו על ראש המתברך ולברכו יהיה בזה תוספת ברכה, אבל גם המברך ביד אחת בלבד די בזה.

סיכום דברי החו"ד: הורים המברכים את בניהם, ורבנים המברכים את תלמידיהם או לשאר בני אדם, רשאים לברך אותם בברכת כהנים כשהם סומכים יד אחת של ימין על ראש המתברך, או בשתי ידיים זוכות כאחת. ועיין שכן כתב גם בשו"ת יבי"א (חלק ג' או"ח סימן יד אות ח').

בשו"ת באר משה (חלק ד' סימן כה) הביא מסידור בית יעקב להגאון היעב"ץ שכתב, שמנהגם של ישראל לברך את הילדים בליל שבת אחר התפילה או בכניסתם לבית, ומניחים שתי ידיהם על ראשם כדרך שמצאנו בכהנים שמברכים בשתי ידיהם, ומה שמצאנו ביעקב אבינו שבירך את אפרים ומנשה כל אחד ביד אחת,

ברכת כהנים. לא נצרכה אלא לברכה, כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל, עד כאן דבריו.

והנראה דמה שכתב כל כך בפשיטות שאין שום איסור לישראל לברך את בנו או תלמידו בסמיכת שתי ידיו על ראשו, שהרי אינו נושא כפיו, ואינו מכוין לקיים מצות ברכת כהנים, דהוא כשתי הסיבות להקל כדברי המשנה ברורה והביאור הלכה שהוזכר לעיל, דדוקא בפריסת ידים עובר חזר בעשה, אי נמי דכיון דתקנו רבנן שלא לישא כפיים בלא תפילה, שוב מי שאומר פסוקים אלו של ברכת כהנים בלא תפילה, בין כהן בין ישראל, הוי כמכוין בפירוש שלא לקיים בזה המצוה דברכת כהנים ולכן שרי.

ולא עוד אלא שהיחוד בהמשך דבריו תמה בדעת הגר"א שהביא התורה תמימה שכאילו יש בזה איסור עשה, שהרי אין כאן נשיאת כפיים, ולא כוונה לקיים מצות ברכת כהנים. והביא מספר פחד יצחק (מערכת ברכה דף נד ע"ג) שכתב, ראיתי מדקדקים שלא לברך לתלמידיהם בשתי ידיים על ראשם, ואומרים שעושים כן כדי שלא לקשר מדת החסד עם מידת הדין (שהימין חסד והשמאל גבורה שהיא מדת הדין), ואני נהגתי לברך את מי שנשוי אשה בשתי ידיים, בעדו ובעד ביתו, ולפנוי ביד אחת, אבל לבחורים העוסקים בתורה בשתי ידיים, כי התורה מסייעתם במקום אשה.

ולכן כתב הפחד יצחק כמנהג טוב שהחכמים יברכו לתלמידיהם והאבות את בניהם עם שתי ידיים, כמו שנאמר "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם", וכן ראוי לעשות על דרך הסוד,

שעינו צרה באורחים, וראיה מפורשת ממשו רבינו במה שמפרש רש"י (פינחס כז, כג) שסמך ליהושע בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו בחכמתו בעין יפה.

זקיפת הידים ולחלוק האצבעות שלא לצורך

ברמ"א (או"ח סי' קכח סעי' א') כתב: ואין לזר לישא כפיו. ומובא בזה (פרשת נשא דף קמה) שאפילו בלא עלייה לדוכן ובלא אמירת פסוקי "יברכך" אסור לזקוף האצבעות כדוגמת הכהנים בדוכנם, כי אז מתעורר עליו עשרה מדריגות דין דסטרא אחרא וגורם קללה לעצמו. ואף הכהן בכלל אזהרה זו שלא בשעת נשיאת כפיים.

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' צג) מובא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, דמסתבר דכוונת הזוהר לאסור כשזוקף כף ידיו למעלה מראשיהם של בני אדם, אך בלא זקיפת ידים להראות האצבעות חלוקים כעין הכהנים בעת דוכנם ליכא איסור.

העובר בעשה האם הוא מדאורייתא או מדרבנן

מפשטות לשון הגמ' בכתובות כד, ב משמע שזר שעלה לדוכן ובירך ברכת כהנים, עובר בעשה ומדאורייתא, ופירשו כמה ראשונים שהעשה הוא מהכתוב, "דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל", אתם ולא זרים, ולא הבא מכלל עשה עשה ממש הוא.

אך יש מפרשים שאין זה אלא איסור מדרבנן, ומשום הברכה שמברכים הכהנים קודם נשיאת כפיים "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן" וכו'. ויש שהסבירו שמה

זה היה מפני ההכרח שלא להטיל קנאה ביניהם, מאחר שבאו לפניו בבת אחת לקבל ברכתו, ולא כחסרי דעת שחושבין שיש קפידא לברך דוקא ביד אחת, עיי"ש.

והוסף על דבריו, שבודאי לא ידע היעב"ץ מי הוא המקפיד ובודאי לא ידע טעמם, כי בספר תורה תמימה (פרשת נשא) מביא כן מהגאון מוילנא רבינו הגר"א, שהיה נוהר מלברך בשתי ידים ורק ביד אחת, ומטעמא דברכה בשתי ידים הוה כעין ברכת כהנים ואיכא חששא איסור לזר, מיסוד זה הנושא כפיו שעובר בעשה כמבואר בכתובות כד, ב.

ולכן כתב, דנראה שבניו ובנותיו בודאי ליכא שום חששא לברך בשתי ידים כי כולי עלמא יודעים דמדרך האב לברך יוצאי חלציו ושום אדם לא יטעה שיעשה כן מדין ברכת כהנים. אבל המברך אחרים החושש כדברי הגר"א יש לו על מי שיסמוך, והמברך גם זרים בשתי ידים גם כן טוב ויפה עושה ובלבד שיכוון לבו לשמים ולאמת.

ומכל מקום אף לכל שיטות הפוסקים שכתבו שאין שום איסור בזה לברך בשתי ידים, כתב בהגהות בית ברוך על החיי אדם (כלל לב ס"ק ח') שנכון לכוון במפורש שאינו מכוון בזה לשם מצות ברכת כהנים, ויוצא ידי כל ספק.

וראה עוד בספר נוהג כצאן יוסף (דיני שבת סי' כג) בשם זקנו היוסף אומץ, שברכות הילדים בשבת אחר התפילה ודאי ראוי להמשיך בשפע בשתי ידיו ולא ביד אחת, ועיין גם בספר יוסף אומץ (סי' ע') שכתב שנראה טוב לברך בעשר אצבעותיו לרמוז נסתר, ועוד שהמברך רק בידו אחת

הגמרא בכתובות שישראל הנושא כפיו עובר בעשה, שיש מרבותינו שמפרשים שעובר בעשה ממש, שנאמר "כה תברכו", אתם ולא זרים, ויש מי שאומר שזהו איסור מדרבנן בלבד, משום הברכה (שעל המצוה) שאינו יכול לברך, והוה ליה ברכה לבטלה. עכ"ל. ועיין בשו"ת יבי"א (ח"ג או"ח סי' יד אות ח').

ומה שאמרו בשבת (ק"ח, ב) שאמר רבי יוסי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה, לא שהיה עולה ומברך ונושא כפיו, אלא היה עולה לדוכן ועומד שם. ולהסוברים שהוא איסור ממש רוצה לומר שלא אמר ברכת כהנים, ולהסוברים שמשום ברכה לבטלה רוצה לומר שהיה אומר ברכת כהנים אבל לא היה מברך על זה, ועי' מהרש"א (שבת ק"ח, ב) ובמגן אברהם (או"ח סי' קכח ס"ק א') שכתבו גם כן שרבי יוסי עלה לדוכן ולא בירך ברכת כהנים.

שאמרו שיש בזה איסור עשה, היינו אזהרת עשה של "ה' אלהיך תירא", שאמרו על מוציא שם שמים לבטלה.

ובפני יהושע שהוזכר לעיל מבואר שאיסור עשה שאמרו בזר העולה לדוכן אינו אלא במקדש, שהיו אומרים את השם המפורש ככתבו, ואם הוא זר הרי הוא הוגה את השם שלא במקום מצוה, שיש בו אזהרת עשה של "ה' אלהיך תירא", אבל שלא במקדש שאין אומרים את השם ככתבו אין איסור, ור' יוסי שהיה אחר החורבן לא עשה איסור כשבירך ברכת כהנים. (ועיין בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' קמט בפי' ב', ופירש כן גם דברי רבינו יצחק בתוס' בשבת שם שלא ידע מה איסור יש בדבר אם לא משום ברכה לבטלה).

ועיין בספר האשכול (הלכות ברכת כהנים סימן טו, עמוד ל') שכתב על דברי

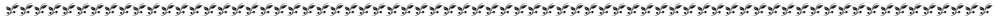
סיכום הענין

בסידור בית יעקב להגאון היעב"ץ כתב, שמנהגם של ישראל לברך את הילדים לביל שבת אחר התפילה או בכניסתם לבית, ומניחים שתי ידיהם על ראשם כדרך שמצאנו בכהנים שמברכים בשתי ידיהם. אולם בתורה תמימה מובא להיפך, שנראה לו בכוונת הגר"א שבהנחת שתי ידיים על ראש המתברך יש בזה איסור עשה, שנאמר "כה תברכו", שהכהנים מברכים ולא זרים, ולא הבא מכלל עשה עשה, וכמבואר בכתובות (כד, ב).

הקשה הרמ"א בדרכי משה (או"ח סימן קכח אות א'), שמובא בגמרא שבת (דף ק"ח, ב) אמר רבי יוסי, מימי לא עברתי על דברי חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה. וכתבו התוספות: לא ידע רבינו יצחק מה איסור יש בזר העולה לדוכן, אם לא משום ברכה לבטלה, שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל. וקשה, שהרי מפורש בגמרא כתובות הנ"ל שיש איסור עשה בזר הנושא כפיו. עיי"ש.

ומצאנו חמישה דרכים ביישוב הקושיא בדברי רבי יוסי בגמ' בשבת ק"ח, ב מימי לא עברתי על דברי חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה.

דרך הדרכי משה, אם יש כהנים אחרים שרי. דרך המגן אברהם, דהאיסור עשה היינו מה שמזכיר שם ה' לבטלה בברכה. דרך הבי"ח, שהאיסור עשה אינו אלא בנשיאת כפיים כדרך הכהנים.

דרך המגן גבורים הכתב סופר והכף החיים, דהאיסור הוא רק כשמתכוין לקיים המצוה לברך את ישראל כמו שנצטוו הכהנים. דרך הפני יהושע, דהאיסור עשה אינו אלא בבית הבחירה דוקא.

ומדברי הביאור הלכה חזינן שתי סברות להקל לברך את הילדים בליל שבת, א. כפי מה שהביא שיטת הב"ח שאיסור עשה אינו אלא בנשיאת כפיים כדרך הכהנים, ב. סברא כעין שיטת המגן גבורים דהאיסור הוא רק כשמתכוין לקיים המצוה לברך את ישראל כמו ברכת הכהנים, ולכאורה לפי הסברא השניה, הרי שמותר אפילו בנשיאת כפיים. וכנראה על זה סומכים להקל אלו שמברכים אחרים עם פסוקי הברכה כהנים בנשיאת כפיים.

